

Биљана Ј. Стикић

Природно-математички факултет, Нови Сад

biljanasarastikic@gmail.com

ПОЛИТИЧКО-ИДЕОЛОШКИ АСПЕКАТ ИНТЕРКУЛТУРАЛНОСТИ У ПОСЛЕРАТНОЈ НАСТАВИ ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА У СРБИЈИ (1945–1953)

Анстракт

У циљу добијања само основних информација о датој теми, у раду се приказује и анализира садржај средњошколских наставних програма, као и садржај два изабрана уџбеника француског језика који су објављени у Београду непосредно након Другог светског рата. Анализа се врши са аспекта заступљености интеркултурних компоненти политичко-идеолошког карактера као одраза принципа и вредности пропагираних у тадашњој Србији која је била у саставу југословенске федерације. Наставни програми, те тако и уџбеници, увели су и јасно позиционирали ове вредности у односу на француско друштво. Бројни текстови у форми лекција, углавном изабрани као одломци из дела најпознатијих француских књижевника, били су стављени у функцију експлицитног и имплицитног подржавања принципа југословенског социјализма. Због чињенице да је таква друштвено-политичка стварност, уз игнорисање чињеница о савременом француском капиталистичком друштву и периода монархије, транспонована преко текстова идеолошки прихватљивих периода и догађаја из раније историје Француске, интеркултуралност је, у извесној мери, имала карактеристике идеолошке ретроградне темпоралне транспозиције.

Кључне речи: интеркултуралност, идеологија, настава француског језика, НР Србија, ФНР Југославија (1945–1953).

1. УВОД

„Заокупљеност политичких вођа културом у комунистичким режимима, вероватно је превазилазила занимање које су владари и њихово окружење у другим срединама и епохама поклањали

овој области. Немогуће је замислити демократску и парламентарну владу која посвећује своје седнице питањима уметности и науке, што је била честа пракса централних комитета“ (Petrović 2006: 8).

Проучавајући садржај планова и програма наставе француског језика која је била организована у Краљевини Југославији током међуратног периода, као и садржај првих нових уџбеника објављених након рата у југословенској Народној Републици Србији,¹ утврдили смо да су поједини делови програмских упутстава недвосмислено одражавали и подржавали идеолошку оријентацију тадашње југословенске федерације у чијем саставу је била и Србија, као једна од шест република. То је била једна нова, непозната чињеница, али не и сасвим непозната, будући да су истраживања наставе француског језика из њене раније прошлости показала да је државна политика имала значајну улогу приликом избора и заступљености страних језика у државним школама, а та улога се рефлектовала и на поступке редиговања наставних програма и уџбеника. Чињеница да је културна компетенција у оквиру наставе француског језика, организоване непосредно након Другог светског рата, имала у уџбеницима конкурента у форми интеркултуралних компоненти политичко-идеолошког карактера иницирала је проучавање насловљене теме чије прве резултате сада представљамо.

Проблематика заступљености идеологије у настави уопште, као и у настави страних језика, није била нарочито истакнута у научним истраживањима у свету, али се може констатовати и да никако није занемарена. Поменута тематика појављује се, осим у научним чланцима и расправама, и у форми докторских дисертација. Када је реч о публикацијама на француском језику, истраживање ове тематике допире неколико деценија уназад², а радова ове врсте има и на другим језицима, нарочито у државама које су проживеле фазу тоталитарних режима. Појам *интеркултуралност* је релативно нов термин у настави страних језика у оквиру које је и креиран као последица једне мултикултуралне ситуације наставе и часова које су похађа-

---

1 Реч је о наставку истраживања чије смо резултате недавно изложили на конференцији *Connecting Cultures?* о аспекту културе и њеним компонентама: „La culture française dans l’enseignement du FLE en Serbie : Après la Seconde Guerre mondiale, quoi de neuf ?“, *Connecting Cultures?* An International Conference on the History of Teaching and Learning Second/Foreign Languages, 1500-2000, 2-5 July 2014, University of Nottingham.

2 Међу њима и проучавања познатог дидактолога Робера Галисона. В. Galisson, R. (1985). “Didactologies et idéologies“. *ELA* 60: 5–16. Такође, Grin, F. (2005). “L’enseignement des langues étrangères comme politique publique“, in *Avis du Haut Conseil de l’évaluation de l’Ecole*, 19 septembre, 1–125.

ли имигранти (Сип 2003: 136–138). Основа овог термина, из које се изводи дескрипција интеркултурних задатака, компетенција, знања и способности, појављује се у терминолошким синтагмама *интеркултурна свест* или *интеркултурно освешћивање* који дефинишу знање, свесност и разумевање односа (најважнијих сличности и разлика) између света из ког се долази и света циљне заједнице. Осим овог објективног, постоји и субјективно интеркултурно знање које се односи на начин на који други виде одређену заједницу, углавном у форми националних стереотипа (Conseil de l'Europe 2000: 83). Интеркултуралност подразумева да је почетна тачка стицања ове врсте компетенције сам идентитет ученика. Упознајући сопствену културу он се усмерава ка разумевању механизма припадања свакој култури (De Carlo 1998: 44). Када је реч о проучавању интеркултуралности у вези са учењем и наставом француског као страног језика, може се констатовати да је библиографија обимна и код нас и у другим европским државама, као и да је реч о разноврсним приступима овој проблематици (Condat 2008: 25–27). Политичко-идеолошки аспект интеркултуралности у настави француског језика није, према нашем сазнању, био предмет неког научног рада. Могуће је да је ова или слична проблематика проучавана, али је, у том случају, другачије дефинисана, уз употребу неких других термина. Иако је, дакле, интеркултуралност термин новијег датума, чињеница је да је његова примарна фаза – упознавање сопствене културе и „додирних тачака“ са културом народа чији се матерњи језик учи као страни – била заступљена и у предратној настави француског језика у Србији, односно у Краљевини Југославији (Stikić 2007: 235).

Узимајући у обзир наведено, циљ овог рада је да, на основу анализе садржаја наставних програма и одабраних уџбеника француског језика, утврдимо, као почетак једног каснијег ширег истраживања, које су интеркултурне компоненте идеолошко-политичког карактера, односно друштвених вредности доминантних у послератној Србији биле заступљене, на који начин и каква је релација успостављена са идеолошким вредностима тадашњег француског друштва. Осим наставних програма француског језика, корпус анализе чине два уџбеника које је Министарство просвете НР Србије одобрило за школску употребу. *Уџбеник француског језика за VI разред гимназије*, ауторке Марселе Шемол-Вукасовић (Marcelle Cheymol Vukasović), објављен је 1947. године у издању *Просвете*. Четири године касније, *Знање*, предузеће за уџбенике НР Србије, објавило је *Уџбеник француског језика за VI разред гимназије* ауторки Вере Москових и Зоре Загоде. Будући да је током прве деценије након Другог светског рата у Србији било објављено неколико нових школских уџбеника француског језика, изабрали смо два наведена као

пример тенденције приликом њиховог конципирања и редиговања. Анализа њиховог садржаја извршена је са два главна аспекта: макроидеолошке компоненте (експлицитне), које се јављају у форми текстова лекција за обраду, и микроидеолошке компоненте (имплицитне), спорадично интегрисане у језичку грађу изабраних текстова.

2. ПОСЛЕРАТНА ЈУГОСЛАВИЈА И ОДНОСИ СА ФРАНЦУСКОМ

Многи мислиоци и научници, међу којима и лингвисти, проучавали су тематику *идеологије* и давали дефиниције овог термина које су се међусобно веома разликовале. За потребе овог рада, који никако не залази у домен проучавања проблематике идеологије и њеног утицаја на образовање, прихватили смо једну сасвим кратку и јасну дефиницију. Преузета је из збирке чланака насловљене *Pour Marx [За Маркса]* чувеног француског филозофа Луја Алтисера (Louis Althusser, 1918–1990), комунисте и обновитеља марксистичке мисли: „Идеологија је систем (који поседује сопствену логику и истину) представа (слика, митова, идеја или концепата) којем је омогућено постојање или му је додељена историјска улога у датом друштву”³ (Pasquale 2011: 107).

Позната је чињеница да је Комунистичка партија Југославије, предвођена Јосипом Брозом Титом, имала пресудну улогу у борбама током Другог светског рата на тлу дезинтегрисане Краљевине Југославије, те да након ослобођења она излази као ратни победник који осваја и организује власт у новој држави названој Федеративна Народна Република Југославија. У периоду објављивања првих издања поменутих уџбеника француског језика, у Југославији се одиграо низ политичких догађаја и промена које су довеле до раскида са Источним блоком и оријентације ка Западу. „Између 1945. и 1948. године ФНР Југославија се развијала као најзападнија и свакако најснажнија држава источне Европе, савезница и следбеница Совјетског Савеза. Ипак, југословенски и совјетски режим нису током овог раздобља спајали само заједничка идеологија и интереси, већ су их, напротив, раздвајале различите тежње и амбиције. (...) Настојање Совјетског Савеза и држава Информбироа да дисциплинују и затим свргну вођство КПЈ и ФНРЈ, утицало је на то да средином 1948. године дође до раскида између социјалистичке Југославије и читавог Источног блока. (...) ФНР Југославија се војно и економски ослонила на Запад, пре свега на Сједињене Америчке Државе. Већ 1950. године успостављено

3 (...) un système (possédant sa logique et sa rigueur propres) de représentations (images, mythes, idées ou concepts selon les cas) doué d’une existence et d’un rôle historique au sein d’une société donnée (...) (Althusser in Ricoeur [1986] 1997: 186).

је радничко самоуправљање као концепт новог тумачења марксизма и „пута у социјализам“ једне државе. Напуштен је модел сељачких радних задруга у пољопривреди, а новом спољном политиком условљено попуштање довело је до идеолошког раскида са Совјетским Савезом“ (Pantelić 2011).

Када је реч о Француској, она је током Другог светског рата претрпела огромну материјалну штету и економски је била потпуно исцрпљена. Осим покрета *Слободна Француска* који је деловао из француских колонија, у Француској је током рата био активан Покрет отпора предвођен Комунистичком партијом и другим прогресивним снагама. Уз помоћ англо-америчких савезника, њихова борба против окупатора довела је до ослобођења земље, а убрзо и до проглашења новог устава Француске и оснивања Четврте Републике (1946). Пуну власт су, међутим, добили капиталисти и буржоаске странке подржане од стране социјалиста, иако је Комунистичка партија у том периоду била највећа француска политичка странка (Бихаљи-Мерин 1978: 530; Ministère de l'Education nationale).

У вези са културном политиком, важне су чињенице да је 1945. године у Београду поново била отворена Француска читаоница као огранак одељења, односно сервис Француске амбасаде. Огранак са таквим статусом СМИП није признао ни почетком 50-их година. Био је обновљен и рад Удружења за културну сарадњу Југославија – Француска са седиштем у Београду. Након Информбироа, када се нашла у једној врсти спољнополитичке изолације, ФНР Југославија се оријентише ка Западу. Сарадња са Француском укључује и финансијску помоћ, а важну улогу добија културна и научна сарадња која се реализује посредством Југословенског академског савета (Petrović 2006: 30–31, 25).

3. ИНТЕРКУЛТУРАЛНОСТ И НАСТАВНИ ПРОГРАМИ

Када је Марсела Шемол-Вукасовић припремала свој уџбеник, на снази је већ био други по реду план и програм страних језика у гимназијама, односно њихове измене и допуне (1946). Наставни програми нису били обимни, ни нарочито прецизни у погледу прописане језичке грађе, али су јасно истакли оно што бисмо данас дефинисали као сажета дескрипција задатака за стицање културне компетенције: „Упознавање народа који тим језиком говори, упознавање земаља у којима се тај језик говори и упознавање њихове духовне и материјалне културе“ (Министарство просвете 1946а: 3).

Наставни програм за француски језик, који се учио са недељним фондом од три часа у свим разредима више гимназије, прецизније и опширније је де-

финисао задатке у обједињеном сегменту посвећеном тематици. Осим неколико значајних догађаја и датума из историје Француске, програмима су обухваћене теме о пионирима, омладини и омладинским удружењима у Југославији, затим ослобађање Београда 1944. године, НОБ, партизани итд. Француска књижевност је била стављена у функцију подржавања идеолошке оријентације новог државног система, будући да је ауторима уџбеника било препоручено увођење, током последње године учења француског језика, изабраних одломака из дела Волтера, Дидроа, Русоа, Игоа, Золе и Балзака у којима се приказује борба за слободу француског народа и различити облици друштва. Осим тога, били су препоручени и одломци из дела француских писаца насталих током Другог светског рата: Вилдрак (Charles Vildrac), Арагон (Louis Aragon), Елијар (Paul Elluard), Диртен (Luc Durtain) и Крисел (Cricelt) (Министарство просвете 1946а: 13–15).

Вера Московић и Зора Загода редиговале су свој уџбеник за VI разред гимназије према наставном плану из 1950, а на основу програма из 1948. године. Разлике у односу на претходни биле су, између осталог, у вези са увођењем немачког језика и уједначавањем заступљености страних језика, односно одсуство дотадашње доминације руског језика (Министарство просвете 1948: 28–35; 1950: 3–4). Да су компоненте (интер)културне компетенције имале идеолошку оријентацију показује и поступак дефинисања последњег од главних циљева наставе страних језика, у заједничком делу програма: „Упознавање културе, земље и *прогресивних покрета за ослобођење народа* чији се језик учи“ (Министарство просвете 1948: 5). У програму за наставу француског језика, односно у његовом делу посвећеном тематици и лексици, компоненте културе уводе се од 2. године учења језика (текстови о географији и историји Француске) којима се прикључују интеркултуралне компоненте идеолошког карактера, као што су текстови о „нашој друштвеној стварности“ чије је садржаје требало развијати у следећој години учења, увођењем нове лексики из политичког живота Југославије. Интензитет таквог приступа био је појачан препорукама да се за наставу током последње две године учења језика изаберу текстови из социјалног и политичког домена, нарочито о развоју социјализма, борби за слободу и демократију, солидарности радника свих земаља света, као и текстови француских писаца 19. и 20. века, са тематиком коју смо већ навели (Министарство просвете 1948: 28–35).

4. АУТОРИ, КОНЦЕПЦИЈА И САДРЖАЈ УЏБЕНИКА

Активност Марселе Шемол-Вукасовић добро је позната истраживачима историје наставе француског језика у Србији. Њено име се појављује у до-

кументима и публикацијама из међуратног периода када је радила као асистент, а затим као лектор француског језика у Семинару за француски језик и књижевност Филозофског факултета у Београду. У том периоду било је запажено, између осталог, и њено вишегодишње ангажовање у емисијама Радио Београда током којих је, заједно са Мирком Дамњановићем, аутором неколико уџбеника француског језика објављених у међуратном периоду, држала часове француског језика намењене најширем аудиторијуму (Stikić 2007: 67).

Прво и, према нашем сазнању, једино издање њеног уџбеника, намењеног ученицима VI разреда гимназије, објављено је 1947. године у Београду, на 220 страница и без илустрација. Осим краћих делова, као што су *Предговор*, у ком су дата упутства о методолошкој оријентацији и објашњења за обраду нових текстова, *Речник* и обрасци промене глагола са листама непотпуних глагола, главни део уџбеника чине *Текстови и граматичка објашњења* (стр. 11–156). Ова целина обухвата, како их је сама ауторка именовала, 44 лекције (leçons). Свака непарна, дакле укупно 22, садржи три или четири краћа дијалошка и наративна текста за обраду, док свака парна представља њихову разраду у форми објашњења граматике и нових израза, са вежбањима.

Текстови лекција, који су имали најважнију улогу у стварању и одржавању постојећих представа о друштвеном животу Француске и Југославије, и који су слали одређене поруке васпитног карактера, представљају изабране одломке из дела претежно познатих француских писаца, од Русоа, Додеа и Игоа, до већ споменутих писаца који су стварали током Другог светског рата. Експлицитне културне компоненте нису биле занемарене, али су, у извесном смислу, биле маргинализоване, будући да су текстови таквог садржаја позиционирани унутар неколико завршних лекција (33/35, 39/43). Реч је, претежно, о описима Париза, о његовим арондисманима и културно-историјским споменицима, али су заступљени и кратки текстови о Марсеју, Лиону и Бордоу (*Les grandes villes de France, La Ville lumière, Le peuple de Paris, Les 20 Arrondissements*). Све у свему, одају „извесну тежину прошлости“ и посебну перспективу зато што се о њима говори из пера књижевника 18. и 19. века. Више од половине лекција, које обухватају по неколико краћих текстова, приказују тематику живота и рада на селу и пољопривредне радове, затим занатлије и рад у фабрици (*Les Travailleurs, Les Usines*), тежак живот деце, као и солидарност и помоћ сиромашнима и напуштенима (*Les Malheureux, Les Déshérités, Solidarité*). Ово су, дакле, теме које су доминирале наставом француског језика током друге године учења. У предговору уџбеника ауторка је тематици текстова посветила само неколико редова, нагласивши да је реч о критеријуму избора који се односи на књижевне и естетске вредности, али да је узела у обзир и хумани, социјални и политички карактер текстова.

Др Вера Московић је крајем међуратног периода радила у Загребу, највероватније на Вишој педагошкој школи. Након Другог светског рата, током 50-тих и 60-тих година прошлог века она се јавља у својству коаутора неколико школских уџбеника француског језика, а 1960. године је објављена и њена *Методика наставе страних језика*. Зора Загода се, такође, у истом периоду често ангажовала у припреми школских уџбеника француског језика, у коауторству са др Едитом Хорецки.

Уџбеник Vere Московић и Зоре Загоде има 191 страницу и обухвата следеће делове: 42 лекције (3–76), *Liste d'expressions et de gallicismes* (77–88), *Précis de grammaire* (81–111), *Lexique* (149–188) и *Table de matière* (189–191). Будући да се ауторке нису огласиле ни путем предговора, ни путем поговора, није познато како су оне предвиделе рад са њиховим уџбеником, ни какав је био њихов став у вези са одабраним текстовима за обраду. Након консултовања дела из граматике, можемо констатовати да није реч о разради на основи лексике из лекција, него су приказана правила која су у вези са граматичком грађом из лекција, али не и са лексичком. За разлику од структуре уџбеника Марселе Шемол-Вукасовић, све лекције обухватају по један изабрани текст за обраду са обавезним делом који се односи на објашњења граматике или су то дефиниције и различити типови вежбања, тако да је заиста реч о 42 лекције са 42 нова текста. С обзиром на тематику, текстове можемо сврстати у неколико група: живот на селу, француска култура (*Le Château de Chaumont, Louis Pasteur, La Berceuse*), Француска у Другом светском рату, социјалне теме из Француске буржоаске револуције (*Ce qu'il y a de merveilleux, La queue à la porte du boulanger, Jacques Bonhomme, La fuite dans les égouts*), друштвено-политички живот ФНРЈ, школски живот, спорт и наука (*Exposition de fin d'année, Les Volcans, Un champion de ski, Le progrès*).

5. ПРИМЕРИ

Једна од врло јасних и отворених порука, а на основу прописаног програма, нашла се у тексту *Constitution de la République Fédérative Populaire de Yougoslavie* (1951: 10–11) редигованом на бази Устава ФНР Југославије, односно са приказом садржаја неколико његових чланова и параграфа, претежно о националној, расној, верској и полној равноправности, праву на рад и обавези одбране државе и државног система. Већ у његовом уводном делу јасно је истакнута разлика предратне и нове Југославије, представљене као опозиција регресивно/прогресивно у форми капитализма и социјализма:

„Tandis que la constitution de la **Yougoslavie d'avant-guerre** était dictée par le capitalisme et qu'elle était une des plus réactionnaires en Europe, la constitution de la **République Fédérative Populaire de Yougoslavie** est dans ses lois fondamentales une oeuvre toute pénétrée d'esprit progressiste. (...)“.

[Док је Устав предратне Југославије био диктиран капитализмом, и то као један од најреакционарних у Европи, Устав Федеративне Народне Републике Југославије је, кроз своје најважније законе, дело потпуно прожето духом напретка.]⁴

Интересантна је чињеница да је у поменутом примеру изостала интеркултурна компонента, односно њен део који је у вези са начином привређивања и функционисањем економије у послератној Француској. У ствари, ниједан уџбенички текст то не спомиње. У том периоду, како смо већ навели, француска држава никако није непријатељ, нарочито када финансијски помаже. Међутим, извесно је да су „интелектуални остаци режима“ Краљевине Југославије у то време и даље били пажљиво надгледани и представљали су опасност за нови политички режим. Као пример навешћемо део текста поверљивог извештаја II Одељења Југословенског СМПП-а о раду Друштва за културну сарадњу Југославија – Француска: „Пошто реакционарним елементима који се окупљају око Амбасаде (Ибровац, Џаја, др А. Костић и др.) није успело да преузму иницијативу и обезбеде свој утицај у удружењу и како је Амбасада увидела да кроз удружење какво је данас неће моћи да ради на повраћању предратних француских позиција, то је она у приличној мери заузела негативан став према Управи Удружења“ (Petrović 2006: 31–32).

У групу експлицитних компоненти идеолошког карактера можемо сврстати и поетски текст *Ce qu'il y a de merveilleux* (1947: 7) преузет из богатог стваралачког опуса Луја Арагона (Aragon), једног од најистакнутијих француских интелектуалаца и писаца сасвим јасног и доживотно непромењеног комунистичког опредељења. Иако својим насловом не упућује експлицитно на тему, цео текст је посвећен прослављању рада, бољим радним условима и социјализму, а што је било више него прихватљиво, са педагошког аспекта, у периоду развоја југословенског друштва кроз добровољне радне акције и непосредно пре примене концепта социјалистичког радничког самоуправања:

4 Преводе свих текстова са француског језика дао је аутор овог рада.

Ce qu'il y a de merveilleux	[Оно што је чудесно
Dans le monde socialiste,	У свету социјализма
C'est que le travail n'est plus	То је да рад није више
Une honte, un poids comme il fut.	Срам и бреме к'о што беше.]

Као што се може видети и у овом примеру и у примерима текстова који следе, социјалистички реализам послератне Југославије пропагирао је стварање једне врсте хероја, односно масе хероја социјалистичког друштва, што је веома слично моделу примењиваном у Совјетском Савезу кроз књижевност. Према речима тадашњег познатог теоретичара књижевности Леонида Тимофејева, „сликајући у свом делу позитивног хероја, писац уједно ствара и слику од огромног васпитног значаја; том сликом он учи читаоца како треба да живи, да делује, да мисли, једном речју, он слика новог човека, градитеља социјалистичког друштва“ (Ћирић 2013: 171).

У ову групу можемо сврстати и текстове са темама из Другог светског рата из уџбеника Вере Москових и Зоре Загоде. Приметно је потпуно одсуство текстова о народноослободилачкој борби југословенских партизана, а који су, претпостављамо, с обзиром на садржај наставних програма, били заступљени у уџбеницима француског језика за ниже или више разреде. Сви текстови представљају, дакле, одломке из дела француских писаца, углавном у форми неколико лекција, о деловању Француског покрета отпора, о злочинима немачке војске и злостављању француског становништва које је вршио Гестапо (*Un chant s'envole, Jours et nuits, F.T.P. Oradour-sur-Glane*). Марсела Шемол-Вукасовић, чији је уџбеник објављен пре доношења Резолуције Информбироа, изабрала је само један текст у оквиру ове теме, о двогодишњици ослобођења Београда (*Ce qu'on ne saurait plus jamais oublier*).

На граници експлицитних и имплицитних компоненти идеолошко-политичког карактера налази се већа група текстова које су изабрале ауторке оба уџбеника француског језика. Сви они обухватају тематику пољопривреде, рада и живота на селу: *Dans la campagne, Les Travaux champêtres, Les Bergers, Les Ouvriers agricoles, La Maison, Les Animaux, Au village, Le Pain, L'Ecole du village, Souvenirs d'enfance, l'Âne, Le Semeur, Moissons et battage, Les Fourmis de la Sénégambie, Travail de l'abeille, Voyage à pied, Le Sucre*. Објашњење зашто је управо ова врста текстова доминирала налази се, пре свега, у чињеници да су прве послератне године у Југославији, „године глади“, биле обележене аграрном реформом регулисаном путем различитих уредаба и закона (*Основни закон о задругама, Уредба о откупу житарица у економској 1946–1947. години* итд.), експропријацијом земљишних имања додељиваних беземљашима, колонистима и сиромашнима, као и оснивањем

земљорадничких задруга (Petranović, Zečević 1988). Експлицитност тематике текстова налази се у чињеници да су ти текстови веома бројни и релативно дугачки, док на имплицитност указују одсуство специфичног наслова (нпр. задруге, откуп летине, развој пољопривреде и сл.) или експлицитно спомињање таквих актуелних друштвених тема у текстовима, затим спорадично појављивање неких термина и појмова (нпр. *coopérative agricole*) или њихово увођење тек у завршним пасусима:

„Ils regarderaient tout étonnés ces belles machines qui coupent le blé et lient les gerbes. Chaque jour apporte des découvertes nouvelles qui augmentent notre bien-être. **C’est ce qu’on appelle le progrès.**“ (1951: 46).

[Гледали су потпуно зачуђено те лепе машине које жању пшеницу и повезују је у снопове. Сваки дан доноси нова открића која повећавају наше благостање. То је оно што се назива напредак.]

Сви текстови истичу потребу вредног рада на селу, од обраде земље до скупљања летине, ангажовање и деце у сеоским пословима, лепоту сеоских пејзажа и добре особине домаћих животиња од којих људи имају корист. Занимљива је чињеница да су описи радова и живота на селу стављени у контекст оптимизма и ведрине, најчешће путем изабраних текстова француских писаца, чак и оних из 18. века, а који при том нису изгубили актуелност. Таквог карактера је и Русоов текст *Voyage à pied* [Пешачење], који је без адаптације могао да обухвати питање многих, тада још саобраћајно и индустријски неразвијених подручја у Србији и забачених села, када су деца морала препешачити десетине километара до најближег већег насеља или школе:

„(...) Combien de plaisirs différents on rassemble par cette agréable manière de voyager ! Sans compter la santé, et l’humeur qui s’égaie. J’ai toujours vu ceux qui voyageaient dans de bonnes voitures bien douces, rêveurs, tristes, grondant ou souffrant ; et le piétons toujours gais et contents de tout. Combien le coeur rit quand s’approche du gîte ! Combien un repas grossier paraît savoureux ! Avec quel plaisir on se repose à table ! Comme on dort bien dans un mauvais lit !“ (1951: 28).

[Колико се различитих задовољстава доживи овим пријатним начином путовања! Не рачунајући здравље и добро расположење.

Увек сам виђао оне, који путују добрим возилом, да су веома нежног здравља, занесени, тужни, намргођени или слабуњави; а пешаке увек веселе и увек задовољне. Како ли се душа обрадује када се приближи починак! Како ли је само један обичан оброк укусан! Са каквим задовољством се седа за сто! Како се добро спава у неудобном кревету!]

У групу имплицитних компоненти идеолошког карактера можемо сврстати и оне компоненте које нису интегрисане у вежбања, него у садржају нових текстова за обраду. Њихов интензитет имплицитности је различит. Такве лекције ни својим насловом, ни развојем теме не упућују на интеркултурне компоненте идеолошког карактера који се, на пример, може појавити тек на крају текста, у форми компарације или закључка:

„Le sucre, dont vous vous servez chaque jour, est contenu dans la canne à sucre. La canne à sucre est un grand roseau qui pousse dans les pays chauds. (...) La matière sucrée contenue dans la canne était connue dès l'antiquité au Bengale ; (...). Au XVIIe siècle l'industrie du sucre y acquit, grâce au climat, et à la main d'oeuvre. (...) Notre gouvernement populaire a donné une grande impulsion à la culture de la betterave et à la production du sucre, ce qui marque des étapes nouvelles dans l'industrie yougo-slave. Notre **Plan quinquennal** prévoit une augmentation de production ; nous atteindrons 230 000 tonnes en 1951.“ 20e leçon *Le Sucre*

[Шећер, који користите сваког дана, добија се из шећерне трске. Шећерна трска је висока трска која расте у топлим крајевима. (...) Слатка материја коју садржи трска била је позната још у старо доба у Бенгалу. (...) У 17. веку производња шећера је тамо успевала захваљујући поднебљу и радној снази. (...) Наша народна Влада је дала снажан подстицај сађењу репе и производњи шећера, што означава нове етапе у југословенској индустрији. Наш **Петогодишњи план** предвиђа пораст производње; ми очекујемо 230.000 тона у 1951. години.]

У овом тексту налазимо (интер)културну компоненту о привредном развоју тадашњег југословенског друштва. Идеолошки карактер даје синтагма *петогодишњи план* познат и под називом *петолетка*, совјетски тип социјалистичке економије примењиван у југословенској привреди од 1947.

до 1951. године, са циљем „извлачења“ земље из привредне и културне заосталости путем индустријализације и електрификације (између осталог, у форми омладинских радних акција). Реч је о имплицитној идеолошкој индоктринацији, превасходно због употребе придева *наши* који је својевремено веома често употребљаван и наглашаван у оквиру синтагме *Наша влада*, односно *Наша народна влада*.

Тематика солидарности и емпатије у економски тешким послератним годинама била је заступљена на различите начине, углавном путем изабраних одломака из дела француских писаца. Период из историје Француске који је, на јасан начин, повезан са тадашњим врло скромним стандардом живота већине становника Србије, била је Француска буржоаска револуција. У неким од тих текстова није приказивана само патња гладних људи, него је послата и порука идеолошко-педагошког карактера о начину прихватања такве ситуације са ведрије стране, али и са константном свешћу о непријатељу који је то проузроковао:

„(...) Dans cette queue, on suffoquait, on croyait mourir, on faisait des plaisanteries et on jettait des invectives aux aristocrates, auteurs de tout le mal.“ (1951: 8).

[У том реду су се гушили, мислили су да ће умрети, правили су шале и добацивали увреде аристократама, творцима целокупног зла.]

Ученици су, такође, у неколико наставака, односно путем одломака у форми неколико лекција, упознали чувени роман Виктора Игоа *Јадници* (*Les Misérables*), слике потпуног мрака и дезоријентације Жана Валжана у париској канализацији, заједно са повређеним Маријусом. Чињеница да су и у другим лекцијама употребљавани одломци из овог реалистичко-епско-романтичног дела у којима се појављује и Козета, синоним злостављаног детета, указује на тадашњу потребу да се ученицима покаже, како је било и препоручено наставним програмима, не само класна борба других народа и њихови прогресивни покрети, него и њихове патње.

6. ЗАКЉУЧАК

Интеркултуралност, која је данас нарочито заступљена као предмет проучавања у области наставе и учења страних језика, показала се, такође,

интересантном у дијакронијској перспективи наставе француског језика у Србији која је тада била у саставу југословенске федерације. С обзиром на садржај наставних програма и два изабрана уџбеника француског језика публикована у Београду (1947, 1951) за потребе гимназијалаца, политичко-идеолошки аспект интеркултуралности доведен је до свог пуног изражаја, али на један посебан начин. У приступу теми односа идеологије и послератне наставе француског језика у Србији, прва евидентна чињеница наставних програма, на основу којих су редиговани уџбеници, јесте сасвим јасно позиционирање идеолошко-политичких принципа послератног југословенског друштва у односу на француско друштво. Изабрани текстови у уџбеницима, чији су аутори француски писци, били су стављени у функцију експлицитног и имплицитног подржавања доминантних идеолошких вредности тадашње ФНРЈ. Тај поступак је био заснован на проналажењу заједничких тачака лоцираних у догађајима Француске буржоаске револуције, Париске комуне и Другог светског рата. Тематика већег броја лекција два анализирани уџбеника подржавала је вредности пропагиране у тадашњем периоду српског и југословенског социјализма, као што су добробит живота на селу и сезонских радова, слављење рада и радничке класе као носилаца прогреса, оптимизам наспрам тешкоћа свакодневног живота, схватање капитализма и аристократије као државних непријатеља, као реакционарних и регресивних елемената, те подсећање на борбу против фашизма и указивање на потребу помагања слабима и немоћнима. Инсистирање на оваквом идеолошком приступу, који је игнорисао чињенице из свакодневног живота Француза, француско капиталистичко друштво и периоде монархије, проналажењем еквивалената за принципе југословенске социјалистичке реалности у идеолошки прихватљивим догађајима француске историје, рефлектује једну, у извесној мери, деформисану интеркултуралност која би се могла *ad hoc* описати и као идеолошка ретроградна темпорална транспозиција.

Резултате ове анализе можемо сматрати релевантним, али и оквирним и никако коначним, будући да је потребно спровести обимније истраживање садржаја уџбеника, можда и у форми мањег научноистраживачког пројекта који би окупио стручњаке и за друге стране језике предаване у послератној Србији.

КОРПУС

Министарство просвете НР Србије. (1946.а). *Наставни план и програм за гимназије за школску 1945/1946. годину: руски, француски и енглески језик (латински језик)*. Београд: Просвета.

- Министарство просвете НР Србије. (1946.б). *Наставни план и програм за гимназије: допуне и измене плана и програма за школску 1946/1947. годину*. Београд: Просвета.
- Министарство просвете НР Србије. (1948). *Наставни план и програм за гимназије за школску 1948/1949. годину са методским упутствима: француски, енглески и немачки језик, латински језик*. Београд: Знање.
- Министарство просвете НР Србије. (1950). *Измене и допуне у програмима за све предмете од II до VIII разреда гимназије за школску 1950/1951. годину*. Београд: Знање.
- Cheymol-Вукасовић, М. (1947). *Уџбеник француског језика за VI разред гимназије (са методским приручником и глаголским обрасцима)*. Београд: Просвета.
- Московић, В., Загода, З. (1951). *Уџбеник француског језика за VI разред гимназије*. Београд: Знање.

ЛИТЕРАТУРА

- Бихаљи-Мерин, О. и др. (1978). *Мала енциклопедија Просвета. Општа енциклопедија 3, Р-Ш*. Београд: Просвета.
- Ђирић, Б. (2013). “Идеолошка оријентација књижевне критике у часопису *Младост* (1945–1952)“. *Philologia Mediana* 5: 169–184.
- Condat, S. (2008). “*L’éducation interculturelle : bibliographie*“. Приступљено 18. 9. 2014. URL>http://www.ciep.fr/sites/default/files/migration/bibliographie/Education_interculturelle.pdf
- Conseil de l’Europe. (2000). *Un cadre européen commun de référence pour les langues: apprendre, enseigner, évaluer*. Conseil de la coopération culturelle, Comité de l’éducation, Division des langues vivantes de Strasbourg. Paris: Didier.
- Cuq, J.-P. (2003). *Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde*. Paris: Clé International.
- De Carlo, M. (1998). *L’interculturel*. Paris: CLE International.
- Ministère de l’Education nationale, de l’Enseignement supérieur et de la Recherche. *Le réseau de création et d’accompagnement pédagogiques. Pour aller à l’essentiel : L’évolution politique de la France depuis 1945*. Приступљено 19. 10. 2014. URL> http://www.cndp.fr/crdp-reims/cinquieme/evolution_politique.htm
- Mosković, V. (1960). *Metodika nastave stranih jezika (engleski, francuski, njemački)*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor : Vjesnik.

- Pantelić, I. (2011). *Partizanke kao građanke: društvena emancipacija partizanki u Srbiji, 1945–1953*. Beograd: Evoluta, Institut za savremenu istoriju. Pristupljeno 20. 7. 2014.
- URL>http://www.danas.rs/danasrs/feljton/informbiro_prekretnica_za_emancipaciju_zena.24.html?news_id=215836
- Pasquale, R. (2011). “Le manuel de langues étrangères, un dispositif idéologique particulier“. *SAPFESU* 34: 107–128.
- Petranović, B., Zečević, M. (1988). *Jugoslavija 1918–1988: tematska zbirka dokumenata*. Beograd: Rad.
- Petrović, D. (2006). *Kulturna politika francusko-jugoslovenskih odnosa 1949–1959*. Beograd: Institut za političke studije.
- Stikić, B. (2007). *Nastava francuskog jezika u Srbiji 1918–1941*. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu [doktorska disertacija u rukopisu].

Biljana Stikić

A POLITICO-IDEOLOGICAL ASPECT OF INTERCULTURALITY OF FRENCH LANGUAGE TEACHING IN THE POST-WAR SERBIA (1945-1953)

Summary

Interculturality, which is nowadays particularly in the focus of research in the area of language teaching methodology, has proved interesting in the diachronic perspective of the post-war French language teaching in Serbia, which was at that time a part of the Yugoslav Federation. With respect to the contents of the high-school curricula and of the two selected French course books published in Belgrade (1947, 1951), the politico-ideological aspect of interculturality was fully expressed, but in a particular manner. The first evident fact in the curricula, based on which the course books were edited, is a clear positioning of the politico-ideological principles of the post-war Yugoslav society with respect to the French society. The selected texts in the course books, written by French writers, served to explicitly or implicitly support the dominant ideological values of the Yugoslav Federation. This procedure was based on identifying commonalities in the events of the French Bourgeois Revolution, the Paris Commune and World War Two. A large number of topics of the lessons in the analyzed course books supported the values promoted during the observed period of the Yugoslav socialism, such as benefits of life in the country and the seasonal labor, the glorification of labor and the working class as the bearer of progress, the optimism in the face of hardships of everyday life, the view of capitalism and

aristocracy as state enemies, reactionary and regressive elements, and references to the fight against fascism and the need to help the weak and the feeble. Insistence on this kind of ideological approach, which, on the one side, ignored the facts about the everyday life of the French people, the French capitalist society and the period of the monarchy, and, on the other side, identified the principles in the ideologically acceptable periods of French history that were equivalent to the principles of the Yugoslav socialist reality, reflects a kind of interculturality which is to a certain extent deformed and which could also be described in this context as an ideological retrograde temporal transposition.

Key words: interculturality, ideology, French language teaching, Serbia, Yugoslavia (1945–1953).